

فصلنامه تراث رضوی

سال اول، شماره دوم (پیاپی ۲)، تابستان ۱۴۰۴

فهرست چکیده‌های فارسی

- ۱ شناسایی نیازهای زائران سالمند در اماکن متبرکه و مذهبی (مورد مطالعه: حرم مطهر حضرت رضا علیه السلام) مرتضی رجوعی*، امیرعباس مؤمنی
- ۲ تحلیل ارتباط فاصله قدرت با عدالت در سیره سیاسی امام رضا علیه السلام: خوانشی نوین بر اساس نظریه ابعاد فرهنگی هافستد سید روح‌اله طباطبائی ندوشن*، یحیی میرحسینی
- ۳ اخلاق صلح در فرهنگ رضوی محمد قربان‌زاده*، سمیه سلیمانی
- ۴ بررسی نیازهای زائران معلول در اماکن مذهبی (مطالعه موردی: حرم مطهر رضوی) مهدی باصولی*، سعیده درخش
- ۵ تشرف دولتمردان مسلمان خارجی به حرم رضوی و گرایش‌های صوفیانه ایشان علیرضا ابراهیم*، رضا تقی‌زاده نائینی
- ۶ مؤلفه‌های حقوق شهروندی کودکان در سیره رضوی علی غلامعلی‌پور*، افشین جعفری

شناسایی نیازهای زائران سالمند در اماکن متبرکه و مذهبی (مورد مطالعه: حرم مطهر حضرت رضا علیه السلام)

مرتضی رجوعی^۱

امیرعباس مؤمنی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۱۰

چکیده

در عصر حاضر، گسترش روزافزون تمایل انسان به باورهای الهی و توجه به دین و مذهب باعث شده جوامع مختلف بشری به حضور در اماکن مذهبی و زیارتی تمایل بیشتری نشان دهند. از طرفی نیز پدیده سالمندی در جهان کنونی، و به خصوص در ایران، به دلیل تغییرات جمعیت‌شناختی و کاهش میزان مولید و مرگ‌ومیر، رو به افزایش است. از طرف دیگر، ایران به عنوان کشوری مذهبی شناخته می‌شود و حضور روزافزون زائران و عبادت‌کنندگان سالمند در اماکن متبرکه و مذهبی کشور و الزام پاسخگویی و خدمت‌رسانی متناسب به این قشر، توجه ویژه به شناخت نیازهای سالمندان در این اماکن را می‌طلبد. پژوهش حاضر با استفاده از داده‌های حاصل از مصاحبه با نخبگان آستان قدس رضوی و روش کیفی نظریه‌پردازی داده‌بنیاد و استفاده از نرم‌افزار «مکس کیو دی ای» مدل مفهومی نیازهای سالمندان را در قالب ۱۲ مقوله متناسب با ۵ نیاز اساسی آنان در قالب تئوری انتخاب ارائه کرده است. این پژوهش افزایش امنیت برای زندگی و نیازهای جسمی و روحی سالمند را در نیاز به بقا؛ حسّ تعلق و پیوند عاطفی، تماس و ارتباط فیزیکی و هدیه متبرک سالمند را در نیاز به عشق و احساس تعلق؛ موفقیت، رفتار مطابق دلخواه و احترام به سالمند را در نیاز به قدرت؛ آرامش، عدم مزاحمت زائر و آزادی جهت انتخاب و خلاقیت سالمند را در نیاز به آزادی؛ و با دیگران بودن در مکان مذهبی و تکرار زیارت و عبادت سالمند را در نیاز به تفریح مدل‌سازی کرده است.

کلیدواژه‌ها

سالمندان، زائر، حرم امام رضا علیه السلام، اماکن متبرکه و مذهبی، تئوری انتخاب

۱. دانشیار گروه مدیریت، دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع)، مشهد، ایران. (نویسنده مسئول) (mortezarojui@imamreza.ac.ir)

۲. کارشناس ارشد مدیریت اماکن متبرکه و مذهبی، دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع)، مشهد، ایران.

(abbasmomeni1350@gmail.com)

تحلیل ارتباط فاصله قدرت با عدالت در سیره سیاسی امام رضا علیه السلام:

خوانشی نوین بر اساس نظریه ابعاد فرهنگی هافستد

سید روح‌اله طباطبائی ندوشن^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۱۴

یحیی میرحسینی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۷

چکیده

مفهوم «فاصله قدرت»، به عنوان شاخصی کلیدی در تحلیل سلوک سیاسی حکمرانان و میزان پذیرش نابرابری در توزیع قدرت، ابزاری کارآمد برای ارزیابی وضعیت عدالت در جوامع تاریخی محسوب می‌شود. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی تجلی این مفهوم در سیره امام رضا (ع) طی دوران ولایتعهدی می‌پردازد. یافته‌ها نشان می‌دهد امام (ع) با وجود موقعیت ممتاز سیاسی، الگویی بدیع از حکمرانی کم‌فاصله را ارائه نمودند که در تقابل آشکار با گفتمان رایج عباسیان قرار داشت. مطالعه حاضر پنج مؤلفه اصلی در سیره رضوی را شناسایی کرده است: نخست، نقد روابط حلقه‌وار و تأکید بر شایسته‌سالاری در انتصابات؛ دوم، مخالفت با اقتدارگرایی و مظاهری چون فره‌مندنمایی؛ سوم، نگاه مسئولانه به اموال عمومی؛ چهارم، دسترس‌پذیری به عموم مردم؛ و پنجم، رعایت کرامت انسانی فارغ از تمایزات اجتماعی. این شاخص‌ها همگی بیانگر نگرش امام (ع) به عدالت در سه بُعد توزیعی، رویه‌ای و مراوده‌ای است. نکته حائز اهمیت آن که امام (ع) با پذیرش مشروط ولایتعهدی، عمداً از بهره‌برداری از مواهب قدرت خودداری کردند و عملاً نشان دادند که کاهش فاصله قدرت پیش‌شرط تحقق عدالت همه‌جانبه است. این الگو نه تنها در مطالعات تاریخی اسلام بی‌نظیر است، بلکه می‌تواند به عنوان پارادایمی کاربردی در مدیریت معاصر جوامع اسلامی مورد توجه قرار گیرد. پژوهش حاضر از این منظر که نخستین مطالعه نظام‌مند درباره فاصله قدرت در دوره ولایتعهدی امام رضا (ع) محسوب می‌شود دارای نوآوری روش‌شناختی است.

کلیدواژه‌ها

امام رضا علیه السلام، فاصله قدرت، اقتدارگرایی، عدالت رویه‌ای، عدالت مراوده‌ای، عدالت توزیعی

۱. دانش‌آموخته دکتری علوم و معارف نهج‌البلاغه، دانشگاه میبد، میبد، ایران. (نویسنده مسئول)

(tabatabaei.seyed@yahoo.com)

۲. دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه میبد، میبد، ایران. (mirhoseini@meybod.ac.ir)

اخلاق صلح در فرهنگ رضوی

محمد قربانزاده^۱

سمیه سلیمانی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۰۸

چکیده

«صلح» جوهره اصلی همه ادیان و صلح‌گرایی غایتی است که تمامی ادیان به ارائه راهکارهایی درباره آن پرداخته‌اند. در فرهنگ رضوی، به پشتوانه اصولی چون عدالت، رشد فکری و اجتماعی، و مدارا و عفو، صلح از بنیادی‌ترین اصول در مناسبات بین‌المللی منظور شده و ایجاد صلح پیش از آن که عملی مادی باشد، امری معنوی است که به تکریم حقوق واقعی بشر متکی بوده و بر خلاف ادبیات حقوقی بین‌المللی معادل یک مفهوم سلبی - یعنی محدود به نبود جنگ - نیست، بلکه فراتر از آن، مفهومی ایجابی و به معنای همزیستی مسالمت‌آمیز با حفظ کرامت انسانی است. این پژوهش، که به روش توصیفی-تحلیلی صورت گرفته حاکی از آن است که در فرهنگ رضوی، بر خلاف دیدگاه غیرواقع‌بینانه و قوم‌محورانه برخی مستشرقان غربی چون برنارد لوئیس، هانتینگتون و...، که اسلام را دین ناسازگار با صلح و دموکراسی و منبع خشونت و تروریسم معرفی می‌کنند، اسلام پیام‌آور صلح و دوستی است و این قابلیت را دارد که نسبت به دیگر نظریه‌ها و پارادایم‌های موجود در عرصه روابط بین‌الملل، ارائه‌دهنده یک نظریه جدید و جامع باشد، چراکه قلمرو اجرای صلح در فرهنگ رضوی، علاوه بر صلح در مفهوم خاص، صلح در معنای عام را نیز در بر می‌گیرد. در این فرهنگ، بر خلاف آنچه در ادبیات حقوقی مخاصمات مسلحانه بدان اشاره می‌شود، دفاع مشروع پیش‌دستانه وجود ندارد، چراکه صلح امری مقدس و جهاد اقدامی انسان‌دوستانه و در راستای گسترش صلح و امنیت در پرتو حاکمیت الهی، نفی حاکمیت طاغوت و دفاع از مظلوم و مبارزه با بی‌عدالتی است.

کلیدواژه‌ها

اسلام، امام رضا علیه السلام، اخلاق صلح، کرامت انسانی، همزیستی مسالمت‌آمیز

۱. استادیار گروه حقوق، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) (m.ghorbanzadeh@pnu.ac.ir)

۲. دانشجوی دکتری جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. (s.soleimani23@gmail.com)

بررسی نیازهای زائران معلول در اماکن مذهبی (مطالعه موردی: حرم مطهر رضوی)

مهدی باصولی^۱

سعیده درخش^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۰۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۴

چکیده

تمایل به حضور در اماکن مذهبی مختص گروه خاصی نیست و همه افراد جامعه به زیارت و بهره گرفتن از فضای معنوی این اماکن تمایل دارند. این تمایل به صورت روزافزون در گروه‌های مختلف اجتماعی گسترش یافته است. معلولان یکی از این گروه‌ها هستند که به واسطه محدودیت‌هایی که دارند کمتر فرصت حضور در مکان‌های پرتراکم را پیدا می‌کنند. این مقاله با هدف شناسایی نیازهای مهم زائران معلول برای تشریف به حرم رضوی تدوین شده است. در تدوین این مقاله از رویکرد کیفی-کمی بهره گرفته شده و با بررسی اسناد و مطالعات نظری و مصاحبه با خبرگان و استفاده از روش تحلیل محتوا، شش بُعد اصلی و ۳۱ مؤلفه مورد نیاز زائران معلول شناسایی و سپس با استفاده از روش نگاشت‌شناخت فازی، به بررسی روابط این عوامل و تعیین ابعاد پراهمیت پرداخته شده است. بر اساس این تحلیل، سهولت دسترسی، مناسب‌سازی و توان‌بخشی سه بُعد اصلی نیازهای زائران معلول را تشکیل می‌دهد که برای هر کدام مؤلفه‌هایی نیز به منظور تدوین راهکارهای عملیاتی مشخص شده است.

کلیدواژه‌ها

زائران معلول، حرم رضوی، تحلیل محتوا، نگاشت‌شناخت فازی

۱. دانشیار گروه مدیریت گردشگری، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) (basouli@acecr.ac.ir)

۲. دانش‌آموخته دکتری مدیریت گردشگری، دانشگاه علم و هنر، یزد، ایران. (s.derakhsh@stu.sau.ac.ir)

تشرف دولتمردان مسلمان خارجی به حرم رضوی و گرایش‌های صوفیانه ایشان

علیرضا ابراهیم^۱

رضا تقی‌زاده نائینی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۸

چکیده

بازدید از اماکن مذهبی یکی از برنامه‌های رایج در سفرهای دیپلمات‌ها و مقامات کشورهای مسلمان به هنگام حضور در دیگر ممالک اسلامی است. آرامگاه امام هشتم شیعیان در شهر مشهد مقدس، که مهم‌ترین زیارتگاه ایران به شمار می‌رود، در سده اخیر پذیرای ده‌ها تن از دولتمردان اهل سنت بوده است. این تحقیق، که به روش توصیفی-تحلیلی انجام گرفته، در پی یافتن علل تشرف مقامات مذکور به حرم رضوی است. یافته‌ها نشان می‌دهد گرایش‌های صوفیانه بعضی از دولتمردان مسلمان یکی از علل تشرف آن‌ها به آستان مطهر امام هشتم (ع) بوده است. بعضی سیاستمداران مسلمان، همچون ظاهرشاه، ابوالکلام آزاد، عمران خان، عبدالله واد، بی‌نظیر بوتو و... از کشورهای افغانستان، هند، پاکستان، سنگال و... به هنگام حضور در ایران، با انگیزه زیارت امام رضا (ع) عازم مشهد شده‌اند. این افراد در وطن خویش به حمایت از صوفیه یا وابستگی به طریقه‌هایی چون سهروردیه، قادریه، نقشبندیه، چشتیه و مریدییه شهرت داشتند و گزارش‌های متعددی از تشرف ایشان به زیارتگاه‌های صوفیه وجود دارد. با این وصف، به نظر می‌رسد که مقامات سیاسی مذکور حسب باور یا نظر به احترام و جایگاه امام رضا (ع) در سلسله‌های صوفیه، نسبت به زیارت مزار وی اقدام کرده باشند. در این زمینه می‌توان انتظار داشت که زیارتگاه حضرت بتواند به عنوان نقطه اتکایی در بهبود و تقویت روابط سیاسی و فرهنگی مؤثر باشد.

کلیدواژه‌ها

زیارت، امام رضا علیه السلام، آستان قدس رضوی، تصوف، دولتمردان مسلمان

۱. استادیار گروه ادیان و عرفان، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

(alirezaebrahim90@gmail.com)

۲. دانشجوی دکتری تصوف و عرفان اسلامی، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران. (rtaqizade81@gmail.com)

مؤلفه‌های حقوق شهروندی کودکان در سیره رضوی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۹

علی غلامعلی پور^۱

افشین جعفری^۲

چکیده

حقوق شهروندی مفهومی عام و جهان‌شمول است که ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و مدنی داشته و قابل سریان به همه گروه‌های سنی و جنسیتی نیز هست. کودکان نیز، به عنوان بخش مهمی از جامعه، حقوق خاصی دارند که در اسناد بین‌المللی در قالب کنوانسیون حقوق کودک بیان شده است. در همین باره، می‌توان به برخی جنبه‌های حقوق کودکان در اسلام در قالب حقوق شهروندی اشاره کرد. هدف اصلی این نوشتار بررسی مؤلفه‌ها و عناصر حقوق شهروندی کودکان در سیره رضوی است. سؤال این است که مصادیق و مؤلفه‌های حقوق شهروندی کودکان در سیره رضوی شامل چه مواردی است؟ این بررسی نشان می‌دهد حقوق کودکان از جمله سلامت (در قالب اصول تغذیه و بهداشت فردی و خانوادگی)، فراهم شدن آرامش و آسایش در خانه، دین‌محوری و تأکید بر جنبه‌های معنوی و مذهبی در تربیت کودکان، آموزش و تربیت عقلانی کودکان، و همچنین رفتار محبت‌آمیز و توأم با دوستی و محبت، همگی در سیره عملی و احادیث روایت‌شده از امام رضا علیه‌السلام قابل مشاهده است. تکیه سنت رضوی بر حقوق خاص کودکان الگویی برای حقوق شهروندی اسلامی در نظر گرفته می‌شود که می‌تواند در قالب اسناد الزام‌آور حقوقی نیز طرح شود.

کلیدواژه‌ها

سیره رضوی، حقوق شهروندی، امام رضا علیه‌السلام، حقوق کودکان

۱. دانشیار گروه معارف اسلامی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) (aligholamalipour@pnu.ac.ir)

۲. دانشیار گروه حقوق، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (jafariashin@pnu.ac.ir)